

NATURE ASSISTED HEALTH FOUNDATION

Eindverslag 01-10-2014

Berkelseweg 10 b, 5056 HZ, Berkel-Enschot (gemeente Tilburg)

www.natureassistedhealth.eu

KvK 57871485

www.: www.NAHF.nl

De relatie tussen groen en gezondheid staat, mede door de sterk stijgende zorgkosten, erg in de belangstelling. In een oproep aan het kabinet pleiten onderzoeks- en gezondheidsorganisaties ervoor om gebruik te maken van de 'kracht van groen'.

Investeren in groen: gezondheidswinst voor iedereen

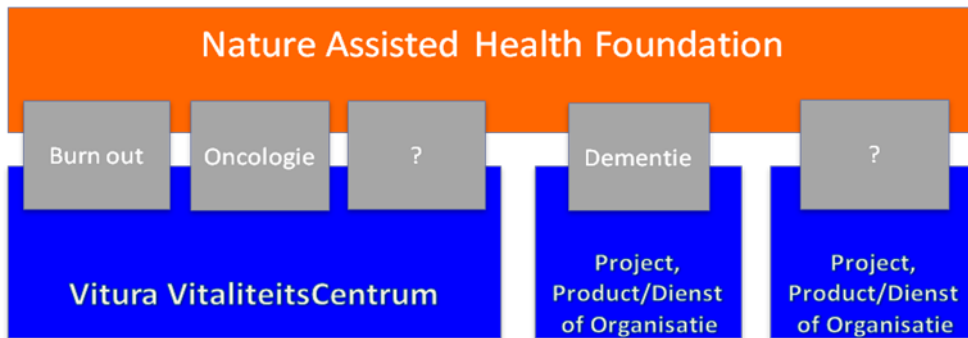
23 oktober 2012

De kosten van de gezondheidszorg nemen fors toe. Voor de sector aanleiding om na te denken over nog onbenutte mogelijkheden om die kosten meer in de hand te houden. En dat kan, betogen bestuurders van GGD Nederland, zorgverzekeraar Menzis, Ziekenhuis Gelderse Vallei, het Nederlands Instituut voor Sport en Beweging, Big Move, Trimbos instituut en Alterra Wageningen UR. Door gebruik te maken van de kracht van groen is, vooral in stedelijke gebieden, veel gezondheidswinst te behalen. Dat levert een forse vermindering op van de druk op de gezondheidszorg. Minder kosten voor ziekteverzuim, een betere algemene gezondheid en minder risico's op welvaartsziekten. Een win-win situatie dus.

Missie van de Nature Assisted Health Foundation (NAHF) is het verbeteren van de kwaliteit van leven van mensen vanuit cross overs op het gebied van groen en gezondheid. De NAHF werkt hierbij vanuit het principe van 'social innovation', het creëren van maatschappelijke en economische waarde, door nieuwe samenwerkingsverbanden in een 'triple helix' (Overheid, Ondernemers, Onderwijs en Onderzoek) benadering. De NAHF wil daarmee een brug tussen wetenschap en ondernemerschap zijn, door business claims met betrekking tot de relatie tussen natuur en gezondheid te onderbouwen met wetenschappelijk bewijs. Om zo evidence based markt- en verdienmodellen te ontwikkelen, die zowel maatschappelijke (kwaliteit van leven) als economische (reductie zorgkosten) waarde creëren.

De oorsprong van de NAHF ligt in Upp (Unconventional ideas for people, planet, profit), een groep van vier ondernemers in de groensector met hart voor natuur en duurzame groei.: André Hoek (*Hoek Hoveniers*), Thod Binder (*Binder Groenprojecten*), Peter van de Haar (*Van de Haar Groep*) en Bert van Helvoirt (*Van Helvoirt Groenprojecten* en *SHFT*). Upp is in 2005 opgezet om innovatie binnen en buiten de groenbranche te versterken. In 2007 kwam Upp in contact met de Zweedse landbouwuniversiteit SLU en de therapietuinen in Alnarp (Provincie Scania in Zweden), waar SLU sinds 2002 succesvol onderzoek doet naar het inzetten van 'nature assisted health' voor mensen met

een burn-out (zie VITURA). Na een jarenlange voorbereiding is op 2 mei 2013 de NAHF opgericht om te onderzoeken of dit concept 'nature assisted health' ook toegepast kan worden op andere gebieden. Op basis van maatschappelijke relevantie, potentiële business development mogelijkheden en de kans op cross overs tussen natuur en gezondheid is, naast burn out, gekozen voor oncologie(zie ONCOLOGIE) en dementie (zie DEMENTIE). Met de bedoeling dit voor eind 2015 uit te breiden tot vijf toepassingsgebieden.

De oorsprong van de NAHF komt tot uiting in haar bestuur. Daarnaast kent NAHF een wetenschappelijke raad van advies, een directeur en een projectleider dementie.

Resultaten

Sinds haar oprichting heeft de NAHF op basis van gesprekken met opinion leaders, onderzoek en netwerkbijeenkomsten, de mogelijkheid verkend om natuur en een groene woon- en leefomgeving in te zetten voor verhoging van de kwaliteit van leven van mensen. Deze verkenning leert dat er weliswaar wetenschappelijk bewijs is dat de natuur goed is voor de gezondheid (o.a. J. Maas), maar dat wetenschappelijk bewijs ten aanzien van bepaalde aandoeningen – als borstkanker en dementie - veelal ontbreekt. Reden waarom belanghebbende parten hier niet in investeren. Terwijl berekend is dat investeren in groen leidt tot grote besparingen op zorgkosten en ziekteverzuim.¹ Uiteindelijk heeft de NAHF het Productschap Tuinbouw, de Provincie Noord-Brabant en de Rabobank Hart van Brabant bereid gevonden om de NAHF in staat te stellen dit bewijs te leveren.

¹Groen, gezond en productief, KPMG, 2012

De NAHF heeft sinds haar oprichting veel ambassadeurswerk verricht, waar het gaat om aandacht te vragen voor de positieve werking van groen op de gezondheid. Zo is de NAHF uitgenodigd voor de Groene Tafel Gezondheid van de Natuurtop 2013, georganiseerd door het Ministerie van Economische Zaken. Deze Natuurtop bepleit groen onderschap. Met het oog hierop wil het Ministerie van Economische Zaken wil ook graag een zogenoemde 'green deal' met de NAHF sluiten. Maar ook internationaal is er veel belangstelling voor de NAHF.

On behalf of IUCN, I would like to express full support to this project which has an extremely valuable demonstration function for the value of biodiversity and nature for protecting health and well-being. Scientific evidence from around the world indicates that a green and natural environment can have a positive impact on health and can prevent diseases such as depressions, respiratory problems and allergies. More research and practical knowledge and examples are required to demonstrate the benefits of green spaces for recovery in case of illness and to engage all stakeholders concerned, such as hospitals, nature organizations, local business, landscape planners, municipalities and the insurance sector in finding natural solutions for common health problems. **The Nature Assisted Health Foundation is an excellent initiative that can contribute to raise awareness for the connection between nature and health and implements practical solutions for integrating health benefits of green space development in urban and landscape plans and health policies.**

Chantal van Ham, European Programme Officer International Union for Conservation of Nature

In de Provincie Noord-Brabant heeft de NAHF deel genomen aan de begeleidingsgroep van het Advies Natuur en Gezondheid van de Provinciale Raad Gezondheid aan Gedeputeerde Staten. Dit advies pleit voor Nature Assisted Health Therapie, constateert dat ons zorgstelsel door haar financiële sturing niet is ingericht op de combinaties van natuur en gezondheid, en pleit voor experimenten. Met name dit laatste, zo is overeengekomen met het Ministerie van Economische Zaken, zal inzet zijn van de 'green deal'.

BRABANT PROVINCIALE RAAD GEZONDHEID

“Verschillende organisaties proeven aan de combinatie van natuur en patiëntenzorg. Zintuigentiin voor dementerenden, biowalking voor mensen met diabetes, natuurbelieving voor mensen in de GGZ, de natuurkoffer 'Groen voor ouderen' in verpleeg- en verzorgingshuizen, 'healing gardens' in ziekenhuizen en '**Nature Assisted Health Therapy**'. De ervaringen zijn bijna altijd positief, zowel voor de patiënten als voor de begeleiders (veel vrijwilligers met meestal een beroepskracht op de achtergrond) en de organisaties zelf. De behoefte aan en mogelijkheden voor uitbreiding zijn groot. Ook de Brabantse natuur ligt klaar. Echter de nieuwe combinaties passen niet in ons zorgstelsel, dat met zijn financiële sturing dergelijke vernieuwingen vooralsnog eerder afremt dan mogelijk maakt. Als hier een doorbraak kan worden gemaakt, experimenteel of regionaal, kunnen veel (chronisch zieke) mensen er profijt van hebben en worden kosten bespaard.”

Provinciale Raad Gezondheid, *Advies Natuur en Gezondheid. Hoe kunnen we de natuur beter benutten voor de gezondheid van de Brabanders en de vitaliteit van de Brabanders benutten voor onze natuur?*, september 2013

Dit advies heeft er toe bijdragen dat er in het nieuwe deelprogramma Natuur en Samenleving van het Programma Natuur van de Provincie Noord-Brabant expliciet aandacht is voor de relatie tussen natuur en gezondheid, in het thema 'gezondheidsbevordering burgers en betaalbaarheid van de zorg'.

Provincie Noord-Brabant

“Het betrekken van natuur in de gezondheidszorg leidt tot besparingen in de kosten van de gezondheidszorg. Herstellende mensen genezen sneller in een groene omgeving en mensen die regelmatig buiten komen leven gezonder en zijn minder vatbaar voor o.a. een burn out.”

Provincie Noord-Brabant, *Programma Natuur en Samenleving*, april 2014

PUBLICATIE & ARTIKELEN

Naast, en in samenhang met, het ambassadeurswerk heeft de NAHF een publicatie uitgebracht. Met daarin informatie over de NAHF, maar ook opiniërende artikelen.

Daarnaast is zijn NAHF en het Vitura Vitaliteitscentrum gevraagd zich te presenteren in het Vakblad *Groen* ('Hulp bij stress door inzet van de natuur') en het ledenmagazine *Dichterbij* ('Van idee tot succes') van de Rabobank Hart van Brabant.

PRESENTATIES

Naast de netwerkenbijeenkomsten die door de NAHF zijn georganiseerd, heeft de NAHF zich gepresenteerd op het Festival Ruimtelijke Kwaliteit van de Provincie Noord-Brabant, in de vorm van het verzorgen van een workshop.

Daarnaast heeft de NAHF workshops 'groen en zorg' verzorgd op de Brabantse en landelijke kennisdagen dementie. Een presentatie 'groen en gezondheid' op de MVO 013 tour. Een workshop 'groen en zorg' bij een symposium van het Universitair Netwerk Ouderen zorg Nijmegen (UKON). En een presentatie 'groen en zorg' gegeven op de jaarlijkse bijeenkomst van de North Sea Dementia Group.

En tenslotte heeft de NAHF een presentatie 'groen en zorg' verzorgd voor de Colleges van B&W en gemeenteraadsleden van de gemeenten in de regio Midden-Brabant, in het kader van de jaarlijkse Social Innovation Tour.

Recent heeft de NAHF samen met het Zorgnetwerk Midden-Brabant een interactief symposium 'Hoe creëren we maximale impact van groen voor gezondheid' georganiseerd, in het kader van de European Social Innovation Week. Bedoeld voor groene ondernemers, overheden, zorgaanbieders en wetenschappers. Hieraan hebben naast de NAHF, ook de ZLTO, RIVM, VU Medical Center en Universiteit Tilburg bijgedragen.

Interactief symposium 'Hoe creëren we maximale impact van groen voor gezondheid' georganiseerd, in het kader van de European Social Innovation Week

En bijzonder tenslotte is dat de NAHF benaderd is om het onderdeel 'groen en gezondheid' in te vullen voor de Floria 2022, die dan in Nederland in de gemeente Almere plaatsvindt.

VITURA (www.vitura.nl)

In 2007 kwam Upp in contact met de Zweedse landbouwuniversiteit SLU en de therapietuinen in Alnarp (Provincie Scania in Zweden), waar SLU sinds 2002 succesvol onderzoek doet naar het inzetten van 'nature assisted health' voor mensen met een burn-out. Mensen die toegang hadden tot en gebruik maakten van de natuur bleken beter in staat te herstellen van stress, terwijl personen die geen toegang hadden tot de natuur juist minder goed herstelden. Die ontdekking heeft er toe geleid dat in Zweden tuinen zijn ontwikkeld waarin mensen herstellen van stress gerelateerde klachten als burn-out. Deze tuinen worden inmiddels al ruim 10 jaar ingezet en de effecten zijn door de SLU vanaf het begin onderzocht. Een specifieke inrichting, gecombineerd met een multidisciplinair team van professionals, vormt hierbij de sleutel van het succes. Maar liefst 75% van de mensen die meer dan vier jaar ziek waren, kon na een programma van twaalf weken weer aan het werk of starten met een opleiding. Buiten het hoge percentage deelnemers dat terug is gekeerd naar de arbeidsomgeving (75% full time en 10% part time), geven deelnemers aan dat de kwaliteit van hun leven duurzaam verbeterd is.

Na een periode van intensieve samenwerking met de grondleggers van dit concept in Zweden, is op 10 april 2014 het eerste Vitura VitaliteitCentrum in Nederland geopend, door gedeputeerde Yves de Boer van de Provincie Noord-Brabant. Zowel de inrichting van de tuinen als de methodiek die wordt toegepast zijn gebaseerd op het Zweedse model en op maat gemaakt voor de Nederlandse situatie. De oprichters van Vitura zijn Upp en SHFT vanuit Nederland en NAHC (SLU holding) vanuit Zweden. Vitura streeft ernaar als expertisecentrum haar kennis verder wetenschappelijk te onderbouwen in multidisciplinair en internationaal verband. De oprichter van Vitura hebben ook aan de wieg gestaan van de NAHF en werken daar nu intensief mee samen. Andere partners die Vitura steunen zijn Achmea (kennispartner), Midpoint Brabant, de Kamer van Koophandel en Provincie Noord-Brabant. Vitura is gevestigd in de voormalige dokterwoning op Landpark Assisië van Stichting Prisma, voor mensen met een verstandelijke beperking, in de kern Biezenmortel van de gemeente Haaren.

"Prisma verleent al ruim 100 jaar zorg aan kwetsbare burgers in de samenleving, de oorsprong van Prisma ligt op Landpark Assisië. Landpark Assisië is een bijzondere buitenplaats waar ruimte is voor natuur, rust, inspiratie en innovatie. Omdat de samenleving volop is beweging is en verandert, biedt Prisma op Landpark Assisië een plek aan pioniers op het gebied van zorg en samenleven. Pioniers die beschikken over lef, doorzettingsvermogen, de wil om te veranderen, oog hebben voor elkaar en de wens om te delen. Vitura is één van die pioniers. Deze onderneming ondersteunt en begeleidt mensen om vitaal en gezond te worden en te blijven. En waar vinden zij meer natuur, rust en ruimte om weer in balans te komen dan op het landpark? Een perfecte combinatie dus."

Jaap de Bruijn | Lid Raad van Bestuur Prisma

Vitura stelt mensen in staat hun vitaliteit duurzaam te verbeteren door gebruik te maken van een groene, natuurlijke omgeving. In deze omgeving kunnen mensen leren hun veerkracht te vergroten en herstellen van langdurige, stressvolle situaties. Deelnemers ontdekken zelf, geholpen door een multidisciplinair team van professionals, wat voor hen de ideale aanpak is. De omgeving waarin dit plaatsvindt is een combinatie van speciaal daarvoor ingerichte tuinen en de omliggende natuur, die ingezet wordt in het preventie- of herstelproces. Leidraad daarbij is het Zweedse 'Groenboek', dat doorontwikkeld is voor Nederland. Het multidisciplinaire team bestaat uit vakspecialistische therapeuten (psychotherapeut, fysiotherapeut, vaktherapeut beeldend, vaktherapeut tuin) aangevuld met een hovenier. Uitgangspunt is een multidisciplinaire en holistische benadering, in combinatie met de tuin en natuurlijke omgeving. De tuin kent daarbij 8 'karakters':

The Eight Garden Room Characters	Character of the Garden Room
1. Serene	Peace, silence and care. Sounds of wind, water, birds and insects. No rubbish, no weed, no disturbing people.
2. Wild	Fascination with wild nature. Plants seem self-own. Lichen- and moss-grown rocks, old paths.
3. Rich in Species	A room offering a variety of species of animals and plants.
4. Space	A room offering a restful feeling of entering 'another world', a coherent whole, like a beach forest.
5. The Common	A green, open place admitting of visits and stay.
6. The Pleasure Garden	An enclosed, safe and secluded space, where you can relax and be yourself and also experiment and play.
7. Festive	A meeting place for festivity and pleasure.
8. Culture	A historical place offering fascination with the course of time.

De NAHF werkt met Vitura samen als een 'living lab'. Met behulp van vragenlijsten wordt de voortgang binnen Vitura gemonitord. Dit is in eerste instantie opgezet van de Zweedse methodiek, gecombineerd met beschikbare en gangbare Nederlandse vragenlijsten. De eerste resultaten van Vitura zijn – zij het nog niet in significante aantallen – positief. Er wordt geëxperimenteerd met metingen om de ontwikkeling van deelnemers nog beter te volgen. NAHF heeft intussen een uitgebreide scan gemaakt van geschikte vragenlijsten. Hierbij is gekeken naar goede toepasbaarheid voor diagnose en therapie, internationale vergelijking, beschikbaarheid en gangbaarheid, ondersteunende systemen en relaties met andere onderzoeksgebieden als oncologie en dementie. De bevindingen hiervan zullen eind 2014 geïmplementeerd worden binnen Vitura. Continue evaluatie van de resultaten moeten leiden tot continue ontwikkeling en verbetering van (nieuwe) inzichten ten aanzien van de verschillende programma's. Hieruit worden ook nieuwe programma's ontwikkeld.

Dat Vitura ook nationale erkenning krijgt, mag blijken uit het feit dat aan Vitura uit 75 inzendingen de Natuurprijs 2013 van het Nationaal Groenfonds is toegekend. Thema van deze Natuurprijs was 'op je gezondheid'. Met als motivatie van de jury: "De kracht van dit project zit in een combinatie van

verschillende aspecten. De gezonde en helende werking van de natuur wordt benut in haar meest pure vorm. Er wordt gewerkt op een professionele werkwijze en met wetenschappelijke onderbouwing. Zowel voor natuur als voor gezondheid levert het project meerwaarde op. Dit alles maakt dat het project uitstekend past binnen het thema van de natuurprijs van dit jaar.“

Maar deze erkenning blijkt ook uit uitnodigingen om Vitura te presenteren in vak- en ledenbladen, als het vakblad 'Groen' (titel: hulp bij stress door inzet van de natuur) en het ledenblad 'Dichterbij' (titel: van idee tot succes) van de Rabobank Hart van Brabant. Vitura was ook voorbeeldproject in de European Social Innovation Week en de Social Innovation Tour van de regio Midden-Brabant. Vitura is zelfs benaderd voor de internationale Floriade 2022, dan in Almere, om invulling te geven aan het thema 'groen en gezondheid'.

Vitura staat ook in de belangstelling van onderwijsinstellingen als Helicon (MBO) en HAS (HBO) voor stageopdrachten en het ontwikkelen van onderwijsmodules. En heeft inmiddels een groeiend netwerk van bedrijven en zorg- en inkomensverzekeraars, waarmee de locatiemanager en het kernteam marktontwikkeling van Vitura in gesprek zijn.

Vitura is inmiddels gestart met de behandeling van mensen met een burn out, en de eerste resultaten zijn positief. Het draaiboek dat ontwikkeld is door de Zweedse landbouwuniversiteit is doorontwikkeld voor de Nederlandse situatie. Een multidisciplinair team van therapeuten (vakspecialistische therapeut, fysiotherapeut, psychotherapeut, vaktherapeut beeldend, vaktherapeut tuin), aangevuld met een hovenier werken vanuit een holistische benadering in combinatie met de tuin. Data worden vastgelegd, op basis van de Zweedse vragenlijsten, voor verder wetenschappelijk onderzoek.

Vitura is inmiddels aangesloten bij de kliniek van psychiaters en psychotherapeuten Tilburg Mentaal., en in overleg met de beroepsgroep Groene Zorg.

Praktijk ervaringen

- Hard wetenschappelijk bewijs leveren blijkt moeilijk, doordat effectmeting (zeker bij preventie) moeilijk is. Wel hebben de resultaten in Zweden ertoe geleid dat er een opschaling plaatsvindt in de provincie Skania met 11 tuinen. In samenwerking met het Zweedse Standaardisatie Instituut wordt een wetenschappelijk onderbouwde kwaliteitsstandaard ontwikkeld, zodat deelnemers, maar ook werkgevers, verzekeraars en overige betrokkenen ervan op aan kunnen dat ze de beste oplossing krijgen voor hun problematiek. Vitura wil bijdragen aan het ontwikkelen van deze kwaliteitsstandaard. Daartoe is contact gelegd met het Nederlandse Standaardisatie Instituut, dat enthousiast gereageerd heeft.

- De zorg in Nederland kent een aantal ‘perverse prikkels’. Zo blijkt tertiaire preventie na een opname in een psychiatrisch ziekenhuis in Zweden tot een significante kostenreductie te leiden, terwijl in Nederland de business case niet sluitend is. De prikkels of incentives in beide zorgsystemen zijn verschillend, zodat sommige zaken in Zweden wel van de grond komen en in Nederland niet. Het Ministerie van Economische Zaken wil met de Nature Assisted Health Foundation een zogenoemde ‘green deal’ sluiten rond deze ‘perverse prikkels’ om deze weg te nemen.
- Vitura is voor stress gerelateerde aandoeningen. Maar stress speelt ook een belangrijke rol bij andere aandoeningen die thema’s zijn voor de Nature Assisted Health Foundation, zoals dementie en borstkanker. Vitura is daarmee een bron van leerervaringen voor deze andere thema’s. En ‘nature assisted health’ kan ook ingezet worden voor deze beide andere aandoeningen. De lessen van het Vitura Vitaliteitscentrum voor dementie zijn: Wat doet inrichting van groen met mensen (8 karakters), hoe implementeer je dit in de zorg (bewustwording bij therapeuten en verzorgend personeel), hoe betrek je het onderhoud hierbij.
- Nieuwe marktperspectieven worden ontwikkeld. Zo is er veel belangstelling bij bedrijven in fusies en reorganisaties om Vitura te gebruiken om mensen flexibeler te maken..

It’s one of those concepts that you instinctively know must be right: regular spending time in nature is good for your wellbeing. But incorporating such a concept into healthcare is more than instinctive; it takes commitment, a pioneering mentality, research and, of course, funding. These are the exact ingredients of the Vitura Vitality Centre. People with stress-related diseases receive treatment in the centre, which is situated in Landpark Assisië, near Tilburg.

The province of Noord-Brabant is honored to be the first place outside Sweden where the concept of the Vitura Vitality Centre is being introduced. We pride ourselves on our countryside and areas of outstanding natural beauty. The fact that these qualities are enhanced at Landpark Assisië, in combination with promising developments in health care, is a good example of what we call spatial quality.

The Province of Noord-Brabant belongs to Europe’s top knowledge and innovative regions. To retain this position requires a good living and business environment. The varied and historical mosaic of cities and countryside is a great asset of the province in which it invests, through focus on spatial quality. In the development of the countryside and the cities, the province strives for a balance between functionality, aesthetics and sustainability.

The province supports the Vitura Vitality Centre through the ‘My Beautiful Brabant’ programme. This programme supports a wide variety of initiatives that enhance spatial quality through projects with concrete results in 2014. This is a one-time financial support for the start-up phase. The goal of Vitura is to establish a viable commercial exploitation of the concept, as it has done in Sweden. Even with commercial success the province will continue to support this initiative.

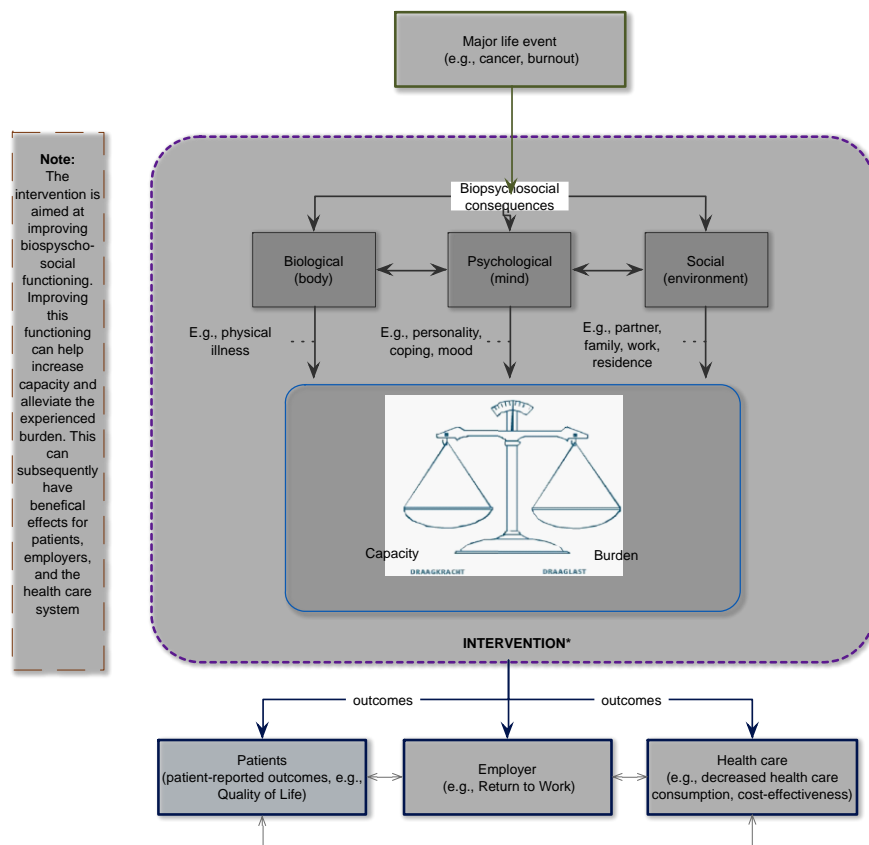
Yves de Boer

*Provincial Executive for Spatial Planning
and Housing*

ONCOLOGIE

Een van de thema's die binnen NAHF verder ontwikkeld worden is oncologie. Het aantal mensen wat kanker krijgt neemt onder andere door de toenemende vergrijzing nog steeds toe. Tevens is het hebben van kanker steeds meer een chronische ziekte, omdat we beter in staat zijn om mensen te genezen. Hoewel met name bij borstkanker de kans op overleving sterk gestegen is, hebben veel vrouwen last van langdurige negatieve gevolgen en kunnen hierdoor bijvoorbeeld niet meer of niet volledig deelnemen aan het arbeidsproces. Volgens Jan Anne Roukema, Hoogleraar Kwaliteit van Leven van de Universiteit Van Tilburg en oncologisch chirurg verbonden aan de Tilburgse ziekenhuizen, kan een groene interventie voor vrouwen met borstkanker wellicht bijdragen aan een sneller en vollediger herstel en de mogelijkheden om weer vol aan het leven deel te nemen vergroten.

Een onderzoeker van de Universiteit Van Tilburg heeft in desk research beperkt directe wetenschappelijk onderbouwde relatie tussen borstkanker en groene interventies kunnen vinden. Tevens is een voorstel gemaakt voor om vrouwen met kanker te interviewen om op deze manier hun zorgbehoeften in kaart te brengen. Dit voorstel is inmiddels door de Ethische Commissie goedgekeurd. In afwachting van deze goedkeuring is een theoretisch model ontwikkeld waarbij de onbalans in draaglast en draagkracht inzichtelijk is gemaakt door te kijken vanuit biologische, psychische en sociale perspectieven. Dit model is onderbouwd met verwijzingen naar wetenschappelijke publicaties, waardoor een goed framework is ontstaan voor de onderbouwing van de relatie tussen borstkanker en groene interventies op een indirecte wijze. Hierbij is de rol van het multidisciplinaire team ook meegenomen.

We willen de uitkomsten van de focusgroepen leggen naast de bevindingen uit het opgebouwde model om van daaruit een goede interventie te ontwikkelen. Hierbij kan een onderscheid gemaakt worden tussen (i) de periode voor de medische ingreep na constatering, (ii) de periode na de medische ingreep (de periode waar men bijvoorbeeld chemotherapie heeft) en (iii) de periode waarbij terugkeer naar het 'normale' werkende leven speelt. De voor- en nadelen van de verschillende keuzes in wetenschappelijke en business opzicht zijn in beeld gebracht. De definitieve keuze zal gemaakt worden na afronding van de focusgroepen.

Voorafgaand en tijdens de ontwikkeling van het theoretisch model is gesproken met stakeholders (VU, UVA, Tranzo, TNO, ziekenhuizen, groene marktpartijen). Er is intensief contact geweest tussen de onderzoeker en business developers die verbonden zijn aan de stichting. Daarnaast is er periodiek overleg tussen de onderzoeker en hoogleraar van de Universiteit Van Tilburg en de NAHF. De eerste

De NAHF wil een brug zijn tussen wetenschap en ondernemerschap, door business development kansen te onderbouwen met wetenschappelijk inzicht. Met het oog op deze business development kansen is de omvang van de doelgroep – de marktomvang – in kaart gebracht. Ook is een analyse gemaakt van mogelijkheden tot vervolgfunding, en een aanzet tot een projectvoorstel voor een pilot traject gemaakt.

Praktijk ervaringen

- De keuze om wetenschappelijk onderzoek en business development gelijk op te laten lopen maakt dat innovatie geen lineair en vastomlijnd proces is, waarbij achtereenvolgende stappen gezet worden om te komen tot een vooraf gedefinieerd resultaat. Veeleer is het, van meet af aan, een iteratief proces tussen wetenschappelijk onderzoek en business development. Waarbij het resultaat in contouren geformuleerd wordt, zodat er ruimte is voor nieuwe inzichten en denkrichtingen die gaandeweg ontstaan.
- Het theoretisch model dat ontwikkeld is heeft ook belangrijke toepassingsmogelijkheden voor de thema's 'burn out' en 'dementie'. Het is daarmee een 'metamodel', dat een belangrijke onderlegger kan zijn voor 'nature assisted health'.

DEMENTIE

Dementie is en wordt een groot maatschappelijk vraagstuk, dat hoge maatschappelijke en financiële kosten met zich mee brengt. Dementie is de tweede duurste ziekte in Nederland, en wordt met de toenemende vergrijzing doodsoorzaak nummer 1 (bron: RIVM). Gelet op de maatschappelijke urgentie heeft de regering een 'deltaplan dementie' in het leven geroepen. Zo stijgt het aantal mensen met dementie in de sterk vergrijzende Provincie Noord-Brabant van 1 op 72 in 2012, naar 1 op 57 in 2020, naar 1 op 43 in 2030. In Brabant verlenen momenteel 4 van de 10 mantelzorgers mantelzorg aan mensen met dementie. Daarvan is 82% overbelast of loopt groot risico op overbelasting. Met als gevolg burn out, depressie, sociaal isolement en eenzaamheid. (bron: Brabantse Programmaraad Zorgvernieuwing Psychogeriatric). Daarbij ligt het in de bedoeling dat ouderen (met dementie) steeds langer thuis blijven wonen. Gelet op de transitie van AWBZ naar de WMO, en de daarmee gepaarde gaande efficiëntiekorting, is het aan gemeenten om dit urgente maatschappelijk vraagstuk op te pakken met beperkte financiële middelen.

Om de kwaliteit van leven van mensen met dementie te behouden en om de zorg van mensen met dementie ook in de toekomst werkbaar te houden, wordt gezocht naar niet-medicamenteuze interventies en manieren om de werkdruk op personeel te verminderen zonder in te leveren op de kwaliteit van de zorg. Het inzetten van groenvoorzieningen is hierbij een belangrijke mogelijkheid. Fontys Hogeschool HRM & Toegepaste Psychologie, heeft in opdracht van de NAHF literatuuronderzoek verricht naar wat er wetenschappelijk bekend is over de positieve effecten van natuur en een groene omgeving op de kwaliteit van leven van mensen met dementie en hun mantelzorgers. Conclusie van dit onderzoek is dat er weliswaar indirect wetenschappelijk bewijs is, maar geen direct wetenschappelijk bewijs. Dit is ook de conclusie van een recente review, die stelt dat: "There are promising impacts on levels of agitation in care home residents with dementia to spend time in a garden, although the topic is currently understudied and undervalued."² Ook het Fontys onderzoek concludeert dat er nog weinig wetenschappelijke studies zijn verricht, maar dat groenomgevingen, op basis van de Prosentis Hypothese, bij kunnen dragen aan verhoging van de kwaliteit van leven van mensen met dementie:

"Volgens de Prosentis Hypothese stelt een wisselwerking met zowel de natuur als een andere persoon mensen met dementie in staat een gevoel van eigenwaarde te behouden. Werken op basis van deze hypothese is dus een veelbelovende strategie om de kwaliteit van leven bij mensen met dementie te beïnvloeden door middel van groenomgevingen. Positieve effecten van deze werkwijze zijn te verwachten op factoren uit het sociale domein van kwaliteit van leven evenals een verbetering in het uitvoeren van de adaptieve taken ter aanpassing aan de ziekte dementie en ter reducering van hiermee gepaard gaande stress."

De Kracht van Groen. Een onderzoek naar de effecten van groenvoorziening op de kwaliteit van leven bij mensen met dementie, Lisette Zwerts/Chris Smerecnik, Fontys Hogescholen, 2013

Hogeschool HRM en Psychologie

²What Is the Impact of Using Outdoor Spaces Such as Gardens on the Physical and Mental Well-Being of Those With Dementia? A Systematic Review of Quantitative and Qualitative Evidence, JAMDA, 2014

Steeds meer zorginstellingen richten tuinen in voor hun bewoners, zogenoemde belevingstuinen of Alzheimer-tuinen. Maar de ervaring leert dat deze vaak niet of onvoldoende benut worden in de zorg voor mensen met dementie. In opdracht van de NAHF heeft HAS Hogeschool onderzoek gedaan naar tuinen bij zorginstellingen in Noord Brabant. Op grond van gesprekken met mensen met dementie, familieleden, medewerkers, tuinontwerpers en bezoeken aan 20 instellingstuinen hebben zij criteria benoemd, waaraan een belevingstuin moet voldoen. Gekozen is voor de benaming belevingstuin, omdat de toegang en effecten van tuinen zeker niet alleen gelden voor mensen met dementie. De criteria voor een goede belevingstuin zijn vervolgens uitgewerkt in een checklist die instellingen, ontwerpers, kunnen gebruiken voor eventuele verbetering van bestaande tuinen, maar ook bij het ontwerp van belevingstuinen.

In het verlengde hiervan is, in opdracht van de NAHF, Fontys Hogeschool HRM & Toegepaste Psychologie nagegaan welke factoren kunnen bevorderen dat familieleden samen met hun familielid met dementie de tuin rond de instelling bezoeken. Vaak is er weinig kennis van de natuur en van de mogelijkheden om natuur te benutten. Familieleden geven aan soms bang te zijn dat het familielid met dementie in een tuin ander gedrag laat zien, waar moeilijk mee is om te gaan. Adviezen uit dit onderzoek zijn, het ontwikkelen van een training voor mantelzorgers in het gebruik van groen, buitenruimte tot een vertrouwde omgeving maken, waarbij er een gemakkelijke verbinding is tussen binnen en buiten. Fontys Hogeschool HRM & Toegepaste Psychologie gaat nog onderzoek doen naar deze factoren bij mensen met dementie zelf en bij medewerkers in het gebruik van groen.

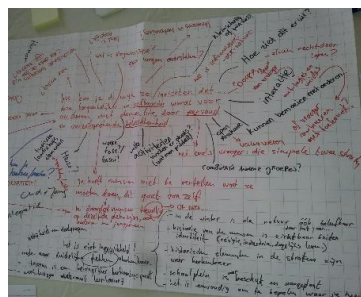
Het UKON, Universitair Kenniscentrum Ouderenzorg Nijmegen, en het VU Medical Center uit Amsterdam doen onderzoek naar de beleving van groen bij mensen met dementie. Dit moet leiden tot een voorkeurslijst die te gebruiken is om na te gaan welke facetten van groen de individuele mens met dementie aanspreekt, zich wel bij vindt. Bijv. geuren, kleuren, bomen, beschutte plekjes, water, dieren. Onder andere met deze voorkeurslijst wordt een interventie ontwikkeld, waarbij natuur, groen ingezet kan worden om probleemgedrag, te verminderen.

Deliverables onderzoek UKON en VU Medical Center,

- Inzicht bieden in wat mensen met dementie belangrijk vinden en relevante aspecten van de natuur-en buitenruimten hierbij;
  - Een checklist maken die kan worden gebruikt om te inventariseren wat mensen belangrijk vinden in de natuur voor hun well-being en kwaliteit van het leven;
  - Inzicht te geven in de categorieën van thema interventies op gebied van natuur- en buitenruimtes;
  - Inzicht te geven in belemmerende en bevorderende factoren voor de implementatie van interventies in de natuur/buitenruimtes, om de toekomstige uitvoering te vergemakkelijken
  - Pilot interventie(s) voor personen met dementie uit verschillende instellingen (thuiswonend en in de langdurige zorg)
  - Informatie verschaffen over de aanvaardbaarheid en haalbaarheid van de diverse pilot interventie(s).
  - Gezamenlijk ruimte te creëren, om nieuwe inzichten te ontwikkelen en aanpassingen te doen op basis van de tussentijdse verkregen inzichten en met wederzijdse overeenstemming deze nieuwe inzichten om te zetten in aanpassingen in het projectvoorstel teneinde deze verder te kunnen exploreren.
- Op basis van de resultaten van deze pilot studie, kan de financiering voor een grotere studie naar de effectiviteit van de interventie worden gezocht.

ACADEMIE RUIMTELIJKE KWALITEIT

Op verzoek van de Provincie Noord-Brabant is een tweedaagse academie 'ruimtelijke kwaliteit' georganiseerd voor zo'n 40 studenten van uiteenlopende studierichtingen (toegepaste psychologie, landscape design) en jonge professionals. Gekozen is deze academie te organiseren rond een ontwerpatelier, met als inzet het vergroenen van een versteende en vergrijsde wijk in de gemeente Oisterwijk zodanig dat dit bijdraagt aan verhoging van de kwaliteit van leven van mensen met dementie en hun mantelzorgers. In de eerste dag hebben de deelnemers veldonderzoek gedaan in de wijk, onder begeleiding van de wijkraad. In de tweede dag hebben multidisciplinaire groepen diverse ontwerpschetsen gemaakt. Deze zijn aangeboden aan de WMO wethouder van de gemeente Oisterwijk en de gedeputeerde ruimtelijke kwaliteit van de Provincie Noord-Brabant, die met de aanwezige professionals een winnend ontwerp gekozen hebben.

TOPSECTOR TUINBOUW & UITGANGSMATERIALEN

De resultaten van de academie, en met name het multidisciplinaire karakter ervan, waren aanleiding om te bezien of deze resultaten verder gebracht kunnen worden. Daartoe is contact gelegd met onderzoeksinstituut Alterra van de Universiteit Wageningen.

Met Alterra is een onderzoeksvoorstel 'Groen voor Grijs' ontwikkeld, met dezelfde wijk in de gemeente Oisterwijk als casus voor wetenschappelijk onderzoek en business development. Dit voorstel maakt onderdeel uit van een koepelproject, dat door FloraHolland en iVerde, in samenwerking met NAHF en Alterra is ingediend bij de Topsector Tuinbouw en Uitgangsmaterialen van het Ministerie van Economische Zaken.

Voor de sector, met name hoveniersbedrijven, zit het belang in het anders beleven van groen door gemeenten en de maatschappij. Nederland verstedelijkt en versteent. Een meerderheid van gemeenten bezuinigt momenteel op aanleg en onderhoud van groen, enkel vanuit kostenoverwegingen en een beperkte kijk op de waarde van groen. Als aangetoond kan worden dat groen in de wijk maatschappelijke (in termen van kwaliteit van leven) en economische (in termen van dalende zorgkosten) waarde kan creëren, zal groen niet langer financiële sluitpost zijn maar onderdeel worden van een integraal beleid. Uitgangspunt hierbij is het principe van 'social innovation': het creëren van economische en maatschappelijke waarde door nieuwe samenwerkingsverbanden tussen overheid, ondernemers en onderwijs/onderzoek. Op het terrein van de cross overs tussen natuur en gezondheid ontstaan hierdoor nieuwe concepten, diensten, producten voor de Nederlandse markt maar ook potentie hebben als exportproduct.

Projectvoorstel 'Groen voor Grijs'

DEMENTIETUIN HERBERGIER

Op verzoek van de Provincie Noord-Brabant heeft de NAHF het aanleggen van een dementietuin in de gemeente Vlijmen (kern Drunen) meegenomen in haar project. Het betreft hier een gebouw van Woonstichting Woonveste, waarin een zogenoemd Thomas huis (opvang voor kinderen met een verstandelijke beperking) en een zogenoemde Herbergier (opvang van ouderen met dementie) zijn gehuisvest. Het ontwerp van de dementietuin is op participatieve wijze tot stand gekomen met de zorgondernemers, de 3 Notenbomen (zorgverlener) en Woonveste.

De dementietuin wordt momenteel gerealiseerd, en kent als elementen:

- Herkenbaarheid van het verleden;
- Beleving (kas, moestuin, pluktuin);
- Ontmoeting (met de kinderen van het Thomas huis, maar ook dieren)
- Ontmoeting met de wijk (tuin is niet volledig afgeschermd).

Instructie is gegeven hoe de tuin te onderhouden en te implementeren.